

DOI: <http://doi.org/10.32750/2023-0112>

УДК 331.5.024.5+329.78

JEL classification: J13, J23, J58

Краус Катерина Миколаївна

кандидат економічних наук, доцентка,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
Київ, Україна
ORCID ID: 0000-0003-4910-8330
e-mail: k.kraus@kubg.edu.ua

Краус Наталія Миколаївна

доктор економічних наук, професорка,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
Київ, Україна
ORCID ID: 0000-0001-8610-3980
e-mail: n.kraus@kubg.edu.ua

Осецький Валерій Леонідович

доктор економічних наук, професор,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
Київ, Україна
ORCID ID: 0000-0001-5104-1070
e-mail: val_osetski@ukr.net

МОЛОДІЖНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ТА ПОЛІТИКА ПІДТРИМКИ МОЛОДІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. У статті розкрито характерні особливості молодіжного підприємництва та політики підтримки молоді в умовах воєнного стану. Вказано інструменти, шляхи і заходи заохочення до становлення молодіжного підприємництва в Україні; зазначено інституційний аспект становлення молодіжного підприємництва. Зазначено, що молодіжне підприємництво є елементом підвищення рівня зайнятості серед молоді та створення нових малих підприємств і додаткових робочих місць та дане підприємництво можна розглядати як ключ до економічного відновлення повоєнної України. Автори вказали на перешкоди і виклики в питаннях становлення молодіжного підприємництва в умовах війни. Проаналізовані та вивчені особливості ініціативної підтримки розвитку молодіжного підприємництва за участі державних інституцій та громадських організацій. Автори представили матричну структуру молодіжного підприємництва в умовах воєнного стану. Так, серед переваг та можливостей, що відкриваються перед молоддю, вказані: висока інноваційна активність, наповнення бюджету, підвищення зайнятості молоді, популяризація економічних і соціальних інновацій, працевлаштування випускників ЗВО, високий рівень можливостей систематичного оновлення своїх підприємницьких знань і навичок відповідно до сучасних вимог.

У статті автори звертають увагу на те, що молодіжне підприємництво повинно бути в центрі уваги всіх владних інституцій, адже саме дане підприємництво формує середній клас бізнесу, забезпечує молодь робочими місцями та закладає підвалини соціально-економічної стабільності. Зазначено, що розвиток молодіжного підприємства може поза сумнівом стати платформою для інноваційно-цифрового розвитку містечок, міст та країни. Висловлено думку про те, що в післявоєнний період варто і надалі активно співпрацювати всім державним інституціям між собою та громадськими організаціями, зокрема, в частині підвищення якості освіти, ефективного працевлаштування, подальшого просування ідей молоді, підтримки молодих талантів, підвищення кваліфікації, професійної перекваліфікації молодих людей за потреби.

Ключові слова: молодіжне підприємництво, розвиток політики молодіжної підтримки, молодь, офіційна зайнятість, працевлаштованість, робота з проектами, заходи підтримки, бізнес-ініціативи.

ВСТУП

В умовах воєнного стану, коли рівень безробіття зростає, показник офіційної

зайнятості населення погіршується, бідність в південних та східних регіонах України посилюється, а можливості для працевлаштування і діяльності, що приносить дохід дуже обмежені, вважаємо, що сподівання та надія для молодого покоління для покращення свого фінансового благополуччя знаходиться в системі координат становлення і розвитку молодіжного підприємництва.

Саме молодіжне підприємництво є елементом підвищення рівня зайнятості серед молоді та створення нових малих підприємств і додаткових робочих місць. З цих причин, необхідно збільшувати кількість та впроваджувати більш прагматичні програми розвитку та підтримки молодіжного підприємництва [1]. Молодіжне підприємництво можна розглядати як ключ до економічного відновлення повоєнної України. Зважаючи на інноваційність та цифровізацію сьогодення, ми можемо з впевненістю констатувати, що саме молодь найбільше орієнтується у новітніх технологіях. Молоді люди з швидкістю адаптуються до нових змін, освоюють з легкістю новинки та здорово сприймає сучасні тренди, що динамічно змінюються. Молодь найшвидше відгукується на нововведення, є менш консервативною, тому є активним учасником молодіжного підприємництва.

Постановка проблеми. Однією з важливіших проблем останніх кількох років для України є молодіжне безробіття. На ньому наголошував неодноразово і Президент України в 2022 році. Понад 40% української молоді прагнуть влаштуватися на роботу за кордоном через фінансовий песимізм і зневіру у фінансову спроможність у своїй країні, і тим самим вкладають свій потенціал у розвиток іншої країни [1]. Вважаємо, що одним із інструментів допомогти країні здолати такі настрої, це підтримати різного роду інструментами молодіжне підприємництво. Саме за молодіжним підприємництвом ми вбачаємо майбутнє для молоді в частині їх працевлаштування, економічного зростання для країни, наповнення бюджету за рахунок сплати податків працюючими бізнесами. Молодіжне підприємництво є елементом підвищення рівня зайнятості серед молоді та створення нових малих підприємств і додаткових робочих місць. Розвиток молодіжного підприємництва варто розглядати як один із найважливіших напрямів економічної політики країни [2, с. 38].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Існує багато наукових і публіцистичних статей та програмних документів, що розглядають проблеми залучення молоді до підприємницької діяльності. Фундамент у вирішенні окремих проблем в рамках даного питання заклали наступні науковці: С. Голубка [3], І. Думанська [4], О. Дмитраш [5], Т. Збрицька, О. Романська [1], А. Капліна [6], Н. Краус [7], К. Краус [7], А. Левченко, О. Манжура [8], О. Марченко [9], В. Осецький [10], К. Черевко [11], С. Черненко [12], К. Шкурупій [13], А. Шкварко [2]; теоретичні напрацювання у сфері розв'язання проблем зайнятості молоді здійснені представниками економічної науки, зокрема О. Грішновою, І. Демченко, М. Долішнім, А. Колотом, Е. Лібановою, В. Петюхом. Проте наразі нерозкритими залишаються питання щодо ефективності інструментів розвитку молодіжної політики підтримки, прямого та опосередкованого впливу цієї політики на покращення зайнятості молодих людей в умовах воєнного стану, а також з'ясування пріоритетних заходів в частині подолання існуючих перешкод до пришвидшеного розвитку українського молодіжного підприємництва.

Метою статті є дослідження особливостей становлення та розвитку молодіжного підприємництва і політики підтримки молоді в умовах воєнного стану. З'ясування перешкод та викликів в питаннях становлення молодіжного підприємництва і представлення інституційних аспектів розвитку молодіжного підприємництва в Україні. Наукове осмислення та опрацювання вже існуючих заходів в частині розширення можливостей реалізації політики підтримки молоді у воєнний і повоєнний періоди.

Аналіз та представлення існуючих ініціатив від державних інституцій та громадських організацій.

МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ

У проведеному дослідженні використано загальнонаукові методи, такі як методи аналізу та синтезу, індукції і дедукції, з метою з'ясування загроз та можливостей, сильних та слабких сторін становлення молодіжного підприємництва в Україні. Метод наукового опису дав змогу викласти основні видимі перешкоди та виклики в питаннях становлення молодіжного підприємництва. Зокрема, задіяні в ході дослідження методи наукового узагальнення допомогли систематизувати одержані результати і на цій основі дійти висновків в частині розробки комплексу заходів та ініціатив сприяння розвитку молодіжного підприємництва в умовах воєнного стану.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Розвиток молодіжного підприємництва є одним із перспективних і важливих напрямів економічної політики країни. Проте, на сьогодні цей процес відбувається дуже повільно в світлі викликів війни та наявних в зв'язку з цим ризиків.

Важливою складовою частиною сучасного українського суспільства, носієм інтелектуального потенціалу, визначальним фактором економічного прогресу є молодь. Молодь є тим соціальним суб'єктом, хто здатний до ініціативи і зворотного впливу на суспільство [2, с. 38]. Прагнення і більш висока готовність молоді до змін, в порівнянні з іншою частиною суспільства, у молоді набагато вище в силу ряду об'єктивних причин [13, с. 71].

Молоді люди є амбітними, мають підприємницькі здібності, володіють необхідним потенціалом, реалізація якого найближчим часом може істотно поліпшити соціально-економічне становище суспільства і відродити національні та духовні надбання українського народу[1]. Зокрема, молодь є тією категорією населення, від якої безпосередньо залежатиме в подальшому розвиток нашої країни в воєнний та повоєнний періоди. Відповідно до Закону України "Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні", до молоді відносяться громадяни України віком від 14 до 35 років. Окрім того, в Україні 42,5% молодих людей вважають, що «Бізнесмени» та «Підприємці» відносяться до ТОП-5 професій, що дають можливість досягнути успіху в житті.

В силу віку, молодь в основному знаходиться в стані соціального переміщення, ідейного, морального і професійного становлення і вибору, пошуку свого місця в системі суспільних відносин, форм і способів включення в них. Також, через прагнення позбутися від економічної залежності від батьків, здобути самостійність в ухваленні рішень щодо власної долі, бажання само реалізуватися, утвердитися у власних очах і в очах оточуючих молодь проявляє свою активність [13, с. 71].

Саме сьогодні, в часи глибоких трансформаційних змін, відмирання одних цінностей та становлення цінностей вищого порядку, ми спостерігаємо деяке повернення молоді до світу буденних істин. Змістовожиттєві цінності молодих людей в більшій мірі концентруються на повсякденних проблемах, а саме покращення матеріального благополуччя, покращення побутового комфорту, збереження здоров'я, формування інституту сім'ї нової якості. Та все ж, прагнення до задоволення постійно зростаючих потреб, так само як і боротьба за елементарне виживання в умовах воєнного стану, штовхають на різні хитрощі, при цьому послаблюючи етичну, ментальну і моральну складову інноваційного потенціалу. Сьогодні, наприклад, стає очевидно, що ціннісно-нормативні зразки, які склалися у свідомості молодих людей, часто далекі від тих, що

здатні послужити просуванню до нового цивілізаційного шаблону. У даній системі соціальних координат молодь всього лише відтворює соціальну реальність, що склалася, і відповідну їй соціокультурну матрицю. При тому, що потрібний інноваційний потенціал молоді для здійснення соціокультурного оновлення країни. Природно, що реалізація молодіжного підприємництва іманентно пов'язана з ризиком. А молоді люди як носій інноваційної функції, саме є суб'єктом інноваційного ризику. Ризик при виборі мети, засобів, способів реалізації нововведення, унаслідок якого може виникнути ситуація невизначеності або навіть дисконтинуальності соціального процесу, вимагає особливої уваги і відповідальності. Інноваційне молодіжне новаторство стає, не коли заперечуються інноваційні ідеї, а коли модернізуються способи їх досягнення. У цьому сенсі інноваційний ризик є джерелом розвитку як молоді, так і суспільства. Подвійна природа ризику вимагає як заповзятості, так і певного рівня та розуміння тенденцій розвитку суспільства [12, с. 115].

Та в умовах воєнного стану є ще низка перешкод та викликів, що постають перед молоддю, зокрема в східних регіонах України, чим ближче до лінії зіткнення вони проживають (рис. 1). Хоч професійно-технічні заклади освіти націлені на розвиток професійних навичок у молодого покоління та їх підготовку відповідно до запитів ринку праці, та, на жаль, освітні заклади не мають сучасних матеріальних ресурсів, або вони є пошкодженими чи знищеними армією РФ. За таких обставин ЗВО не можуть належним чином забезпечити молодь знаннями та професійними навичками, що є актуальними для інноваційно-цифрового рівня розвитку економік провідних країн світу.

Рис. 1. Перешкоди та виклики в питаннях становлення молодіжного підприємництва (згруповано авторами на основі джерел [1; 2, с. 38])

Сучасну систему формування інноваційного потенціалу молоді для розвитку молодіжного підприємництва визначають:

- ✓ стан інноваційно-цифрового розвитку України, який обумовлює інституціональне середовище в країні;
- ✓ рівень матеріального забезпечення більшості українських громадян, який не дозволяє достатнім чином сформувати інноваційний потенціал молоді на рівні розвинених європейських країн;

- ✓ загальна система середньої та вищої освіти, яка потребує подальшого переосмислення змісту надання освітніх послуг, спрямованого на підготовку суб'єктів господарювання у ринковому середовищі, що передбачає впровадження нових інформаційних технологій та інноваційних методів в освітній процес;
- ✓ невинний “відтік молодих мізків” за кордон, який знижує кількість та якість кваліфікований молодих спеціалістів в Україні;
- ✓ безробіття серед випускників ЗВО з економічною та юридичною освітою, оскільки правове та економічне середовище не є сприятливим для їх самозайнятості та відкриття власної справи;
- ✓ невисокий рівень загального соціокультурного розвитку, який свідчить про пасивність та небажання молоді до соціалізації у суспільстві, що знижує можливості до творчого різностороннього збагачення [4, с. 200].

Корисними ініціативами підтримки розвитку молодіжного підприємництва в Україні різного центри підтримки бізнес-ініціатив молоді. Одним із таких є в нас сьогодні “Молодіжний центр. Тернопіль”. Він позиціонує себе як вільний майданчик для підтримки культурних та соціальних ініціатив саме міста Тернополя. Також він є місцем для навчань. Місія даного центру – створення нових якісних можливостей для активної молоді міста Тернополя через забезпечення роботи різноманітних майданчиків, а саме: дієвий майданчик з технічним забезпеченням; відкритий простір для генерування ідей та проектної роботи; крамничка рукотворів та особливих виробів; творча майстерка для мистецького розвитку; вуличний простір для відпочинку та велостоянка [14]. Можливості, що надає даний центр, ми зробили спробу представити на рисунку 2.

Рис. 2. Візуальний зріз можливостей та напрямів проектної діяльності “Молодіжного центру. Тернопіль” в частині підтримки ініціатив молодіжного підприємництва (згруповано авторами на основі джерела [14])

Те, що молодіжне підприємництво стає більше популярним та запитуваним засвідчується низкою ініціатив в різних областях України, що ініціюються повсякчас різними інституціями. Так, заслуговують на увагу молоді в частині розвитку свого молодіжного бізнесу напрацювання Агенції регіонального розвитку, що представила свої “68 ефективних дій від Бізнес-молодість Україна” [15]. Метою даної розробки є надання рекомендацій та вказівок щодо відкриття власної бізнес-справи, втілення бізнесової ідеї молоддю в життя. На Житомирщині також активізували роботу в 2023 році з підтримки молодіжного підприємництва і започаткували проведення для молоді Хорошівської громади тренінги “Соціальне молодіжне підприємництво” [16].

Лабораторія професійної кар’єри Інституту професійної освіти НАПН України у межах Всеукраїнського фестивалю науки – 2023 та Тижня професійної освіти в Україні 16.05.2023 провела круглий стіл «Молодіжне підприємництво в умовах воєнного стану та відновлення економіки України у повоєнний час». На даному заході підіймалися питання якісного консультивання з професійної кар’єри як засіб підготовки здобувачів професійної освіти до молодіжного підприємництва та були представлені особливості підготовки до молодіжного підприємництва здобувачів професійної освіти в умовах воєнного стану для відновлення економіки України у повоєнний час [17].

На Львівщині започатковано масштабний проєкт із розвитку молодіжного підприємництва в 2022 році. Проєкт «Сприяння розвитку молодіжного підприємництва серед ВПО» створено TechStartUpSchool у межах грантової співпраці з програмою USAID «ГОВЕРЛА». В ході реалізації проєкту, а це 2022 та 2023 роки, молодь вже навчається за такими напрямками як технологія розвитку стартапів, вступ до ІТ, 3D-графіка, робототехніка та інтернет речей, експлуатація безпілотників, біотехнології. Ініціативу реалізують у 10 громадах Львівської області: Бродівській, Добротвірській, Оброшинській, Жидачівській, Жовківській, Рава-Руській, Городоцькій, Сокольницькій, Козівській, Золочівській. Очікується, що учасники отримають можливість розробити та представити власні бізнес-проєкти, найкращі з яких реалізують за кошти інвесторів. У межах проєкту створено новий спеціалізований навчальний простір для курсу біотехнології, ІТ та робототехніки та закуплять необхідне обладнання. Передусім проєкт орієнтовано на молодь з-поміж ВПО, але участь в ньому можуть взяти усі, хто прагне розвинути підприємницькі навички та розпочати власний стартап [18].

У червні 2022 року благодійний фонд СпівДія (Україна), спільно з Офісом Президента України та Міністерством молоді та спорту України, за підтримки програми Європейського Союзу «EU4Youth молодіжна зайнятість та підприємництво» започаткували також особливий проєкт. В межах перерозподілу коштів програми Європейського Союзу «EU4Youth молодіжна зайнятість та підприємництво» було підтримано проєкт СпівДії «Надання підтримки внутрішньо переміщеним особам та молодим підприємцям», спрямований на підтримку української молоді у воєнні часи. Бюджет проєкту СпівДії складав 307 000 євро, покривав 10 областей України (зокрема Тернопільську, Хмельницьку, Одеську, Черкаську, Львівську та Чернівецьку). За час реалізації проєкту було надано 2748 кар’єрних консультацій, з них – більше 1900 для молоді віком до 35 років. Зокрема, надання кар’єрних консультацій супроводжувало всі етапи процесу працевлаштування молодої людини: визначення цілей для майбутньої роботи, розробка кар’єрного плану, написання резюме, підготовка до співбесіди з працедавцем тощо. За результатами проєкту майже 500 громадян України змогли працевлаштуватися та побудувати кар’єру, не залишаючи країну [19]. Завдяки підтримці проєкту СпівДія стала платформою для об’єднання різних гравців на полі молодіжної політики (зокрема, обласних молодіжних центрів, молодіжних рад та громадських організацій) та поєднання різних інструментів задля розвитку молоді. Молодь наразі

готова ризикувати, має високу мотивацію, а держава, у свою чергу намагається максимально підтримати її починання [6, с. 3].

Як бачимо в Україні, не дивлячись на військовий стан, діє чимало ініціатив, які покликані навчати початківців та діючих підприємців ефективним інструментам ведення бізнесу. За останні роки на ринку освітніх послуг з'явилося чимала кількість шкіл підприємництва, які надають молодим бізнесменам важливі знання в ключових сферах – економіці, маркетингу, бухгалтерії, фінансах. Отримавши теоретичне підґрунтя, молоді люди закріплюють його через майстер-класи або через наставництво та спостереження за більш досвідченими підприємцями. Проходження професійної практики за кордоном також відкриває нові можливості перед молодими та амбіційними підприємцями з набуття ними навичок і знань у досвідчених підприємців, які володіють малими підприємствами в інших країнах, а досвідченим підприємцям – дає змогу дізнаватися про перспективи й нові бізнес-ідеї молодих підприємців, започатковувати співробітництво з іноземними партнерами [2, с. 40].

Саме завдяки різного роду підтримці проєктної діяльності молоді, українська молодь матиме змогу повірити у свої сили та реалізувати потенціал у власній державі. Молодь повсякчас була рушієм змін у будь-яких галузях, їхні сучасні та прогресивні ідеї допомагають створювати нові й нові проєкти задля розвитку країни. У результаті започатковані стартапи зможуть залучати інвестиції та підтримувати економіку країни.

Інвестиції в молодь є передумовою конкурентоспроможної економіки. Однак тільки здорові, освічені, високоморальні, матеріально забезпечені, щасливі молоді громадяни здатні принести максимальну користь країні, тому на останніх покладається велика відповідальність за створення гідних стартових умов для молоді та її подальшого розвитку [2, с. 39]. Загрози та можливості, що відкриває молодіжне підприємництво, сильні та слабкі його сторони представлені у вигляді матричної структури даного підприємництва в таблиці 1.

Таблиця 1

Матрична структура молодіжного підприємництва в умовах воєнного стану
(складено авторами на основі джерел [2, с. 38; 6, с. 4; 11, с. 360])

	Загрози, що мають місце в роботі молодіжного підприємництва	Можливості, що відкриває молодіжне підприємництво
Сильні сторони	Швидкість прийняття рішень. Схильність до ризику. Витривалість до навантажень, які супроводжують підприємницьку діяльність, особливо на її стартовому етапі.	Висока інноваційна активність. Наповнення бюджету. Підвищення зайнятості молоді. Популяризація технологічних, економічних, гуманітарних та соціальних інновацій. Креативне мислення. Висока мобільність. Працевлаштування випускників вишів. Високий рівень можливостей систематичного оновлення своїх підприємницьких знань і навичок відповідно до сучасних вимог. Збільшення інвестицій. Підвищення ефективності освітнього процесу для ЗВО від взаємодії їх з бізнес-спільнотами. Створення інноваційних проєктів молодими українцями в Україні. Стабільний дохід у разі вдалого молодіжного підприємництва.

Продовження Таблиці 1

Слабкі сторони	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Незначний соціальний досвід. ✓ Адміністративних бар'єрів. ✓ Слабка розвиненість системи фінансування бізнес-проектів. ✓ Недовіри громадян до державної політики підтримки молодіжного підприємництва. ✓ Слабкі практичні навички застосування економічних законів. ✓ Проблема формування стартового капіталу. ✓ Незахищеність від впливу бюрократичних структур. ✓ Незахищеність від впливу кримінальних структур. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Відсутність ділової репутації. ✓ Збільшення кількості товарів та послуг з розвитком малого і середнього молодіжного бізнесу. ✓ Спокуси активного тіньового підприємництва. ✓ Легка адаптація до нових соціально-економічних умов. ✓ Велика залежність від кредитів, грантів.
----------------	---	--

В Україні немає ефективного законодавчо закріпленого механізму, який би гарантував молодим спеціалістам перше робоче місце. Саме тому необхідно переймати досвід розвинутих країн і створювати умови для самозайнятості молодого покоління. Неможливо не погодитись, що формування досконалих ринкових відносин не буде існувати без ефективного функціонування підприємницької діяльності, що вимагає створення умов, які сприяють організації підприємництва усіх категорій населення і молоді в першу чергу [1].

Деякі заходи та ініціативи, що сприяли б в перспективі, на нашу думку, становленню та розвитку молодіжного підприємництва в умовах воєнного та повоєнного стану подано на рис. 3.

Започаткована молоддю підприємницька діяльність, чинить потужній позитивний вплив на покращення соціально-економічного розвитку, інноваційності в країні та вирішення проблем зайнятості молодого покоління. Молоді люди здатні особливо швидко реагувати на споживчі запити, освоюючи випуск дрібносерійної, унікальної продукції або надавати специфічні послуги в окремих ринкових сегментах. Сучасна молодь має достатньо високий рівень актуалізації освіти, їх знання ще не застаріли. Люди молодого покоління відрізняються креативністю і адаптивністю мислення, що позитивно впливає на конкурентоспроможність бізнесу, його відцифрування. Розвиток молодіжного підприємництва шляхом створення спільнот підприємців може стати одним із шляхів послаблення “напруженості” на ринку праці, підтримки зайнятості молоді та поліпшення соціально-економічного стану [13, с. 73] країни в умовах воєнного стану і в часи повоєнного відновлення.

Успіх молодіжного підприємництва багато в чому визначається такими цінностями культури, як моральні й етичні норми ділових відносин підприємців, які формують їх контрактну культуру. Розглядаючи молодіжне підприємництво як суспільне явище, не можна оминати й інституційний аспект становлення і розвитку даного підприємництва, що зумовлений різними формами, первинною серед яких є державне регулювання. При цьому як молодий підприємець, так і держава є сторонами контрактної системи – форми договірних відносин держави і молодіжного бізнесу. Держава визначає організаційно-правову основу молодіжного підприємництва, порядок заснування, реорганізації і ліквідації молодіжних підприємницьких організацій, ліцензування діяльності, розв’язування суперечок. Поділяємо думку українських науковців В. Смиричинського та О. Дмитраша, які притримуються наукової бачення, що “з позицій інституційного підходу молодіжне підприємництво стає новою філософією діяльності й управління,

нестандартним способом мислення, новим типом підприємницької поведінки. Тому важливе значення для розвитку і удосконалення “підприємницьких контрактів” мають особисті якості, соціальна роль і розвиток культури молодого підприємця. В даному випадку, це зумовлено характером процесу соціалізації особистості як суб’єкта підприємницької діяльності” [5, с. 27–28, 29]. Чинники, що впливають на процес інституціоналізації українського молодіжного підприємництва представлено на рисунку 4.

Рис. 3. Заходи та ініціативи сприяння розвитку молодіжного підприємництва в умовах воєнного стану в Україні (складено авторами на основі джерел [20; 18; 2, с. 39; 11, с. 360])

Відповідно до ст. 8 «Підтримка підприємницької ініціативи та діяльності молоді» ЗУ «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» держава підтримує і сприяє розвитку підприємницької ініціативи та діяльності молоді. Держава сприяє створенню молодіжних бізнес-центрів, бізнес-інкубаторів для реалізації програм підготовки молоді до підприємницької діяльності, надання інформаційних та консультативних послуг. З цією метою розробляється та реалізується система заходів підтримки підприємництва молоді, зокрема й довгострокове пільгове кредитування, забезпечення виробничими приміщеннями, страхування комерційного ризику тощо. Органи місцевого самоврядування можуть встановлювати за рахунок коштів, що надходять до місцевого бюджету, пільгову плату за реєстрацію підприємств, створених молодими громадянами та молодіжними громадськими організаціями [21].

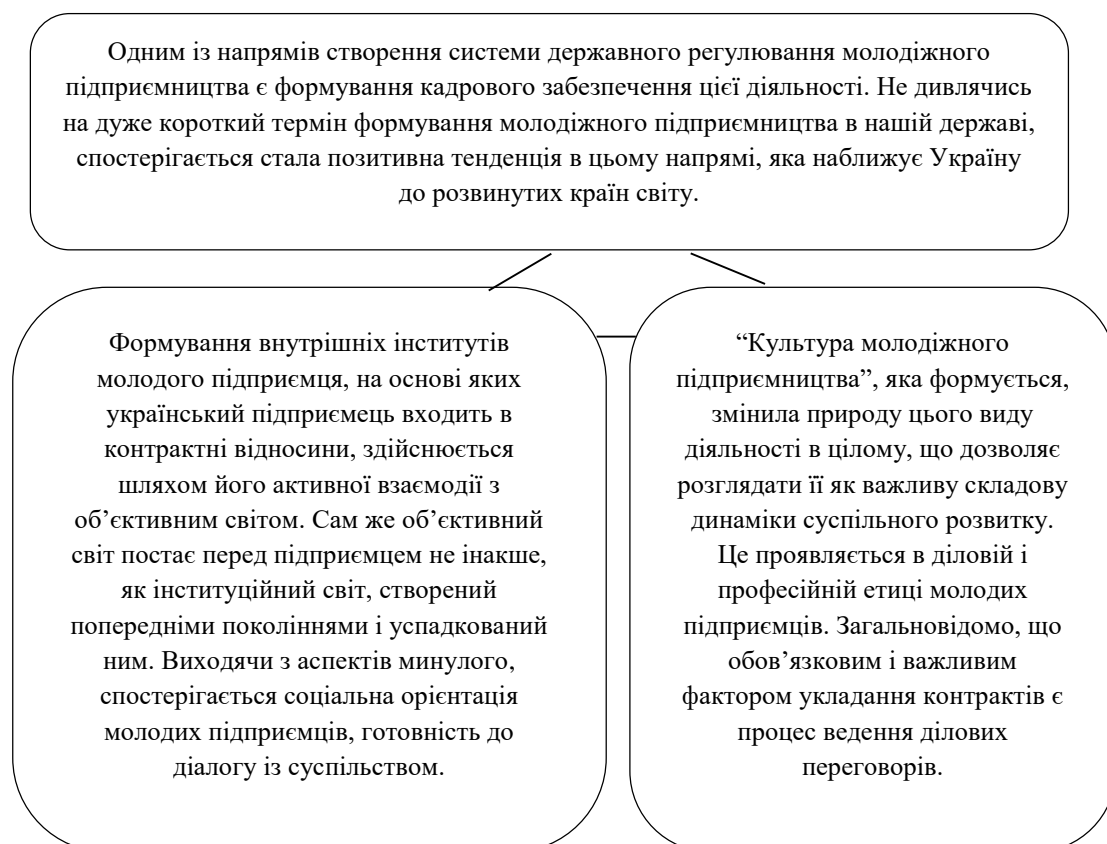

Рис. 4. Інституційний аспект становлення молодіжного підприємництва в Україні (складено авторами на основі джерела [5, с. 29])

Молодіжне підприємництво повинно бути в центрі уваги всіх владних інституцій, адже саме дане підприємництво формує середній клас бізнесу, забезпечує молодь робочими місцями та закладає підвалини соціально-економічної стабільності. Розвиток молодіжного підприємства може поза сумнівом стати платформою для інноваційно-цифрового розвитку містечок, міст та країни.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

В Україні молодіжне підприємництво характеризується економічною активністю молоді, спрямоване на досягнення економічних інтересів, розкриття творчого потенціалу та самореалізацію молодого покоління. Саме завдяки молодіжному підприємству, в

країні можна в найближчій перспективі забезпечити зайнятість молоді та закласти передумови до посилення реалізації таких функцій держави, як економічна, соціальна, ресурсна, демографічна. Переконані, що варто і надалі активно співпрацювати всім державним інституціям між собою (Державна служба зайнятості, МОН України, Нацдержслужба) та громадськими організаціями, зокрема, в частині підвищення якості освіти, ефективного працевлаштування, подальшого просування ідей молоді, підтримки молодих талантів, підвищення кваліфікації, професійної перекваліфікації молодих людей за потреби.

В підсумку варто зазначити, що в післявоєнний період варто прискорити розвиток молодіжного підприємництва за всіма галузями економіки. Постійно напрацьовувати ефективні інструменти правильного просування молодіжного бізнесу, тим паче, що останні 5 років відбувається глибока трансформація свідомості, мислення, зміна цінностей молоддю під впливом прискореної цифровізації та глобальних викликів і воєнного стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Романська О., Романенко І. (2017). Молодіжне підприємництво – реалії та перспективи. *Platforma-msb*, від 24.01.2017. URL: <https://platforma-msb.org/molodizhne-pidpryyemnytstvo-realiyi-ta-perspektyvu/> (дата звернення 04.06.2023).
2. Давидюк Л.П., Шварко А.О. (2019). Молодіжне підприємництво як прогресивна сила розвитку країни. *Інфраструктура ринку*, Вип. 37. 37–42.
3. Краус К.М., Краус Н.М., Голубка С.М. (2022). Становлення Праці 4.0 в умовах цифровізації та застосування штучного інтелекту. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*, 2(10). 19-31. URL: <https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/159/137> (дата звернення 03.06.2023). <https://doi.org/10.32750/2022-0202>.
4. Думанська І.Ю. (2013). Молодіжне інноваційне підприємництво як національна доктрина модернізації економіки. *Вісник Хмельницького національного університету*, 4. Т. 2. 194–201.
5. Смиричинський В.В., Дмитраш О.П. (2020). Організаційні проблеми молодіжного підприємництва в системі державних контрактних відносин. *Економіка та держава*, 12. 27–29.
6. Капліна А.І. (2020). Молодіжне підприємництво: проблеми та шляхи їх вирішення. *Ефективна економіка*, 11. 1–5.
7. Kraus K., Kraus N. (2023). The nature of digital transformation. Energy of the economy. How to feel, understand and use it: Scientific monograph. Riga, Latvia: “Baltija Publishing”. 280 p. URL: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/book/309> (assessed 03.06.2023). DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-287-6>.
8. Краус Н.М., Краус К.М., Манжура О.В. (2021). Навчання цифровому підприємництву в умовах віртуальної мобільності: завдання, методи, переваги. *Інфраструктура ринку*, Вип. 51. 3–8. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2021/51_2021_ukr/3.pdf (дата звернення 04.06.2023). DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastruct51-1>.
9. Краус Н.М., Краус К.М., Марченко О.В. (2021). Особливості навчання здобувачів економічної освіти цифровому підприємництву в інноваційному університеті. *Ефективна економіка*, 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8509> (дата звернення 31.01.2023). DOI: 10.32702/2307-2105-2021.1.9.
10. Краус К., Краус Н., Осецький В. (2021). Суспільство 5.0 на базі розвитку інноваційного університету та цифрового підприємництва. *Економіка та суспільство*, 28. URL: <http://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/504/482> (дата звернення 31.01.2023). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-28-37>.
11. Черевко К.Ю. (2019). Молодіжне підприємництво в розрізі законодавства України. *Юридичний науковий електронний журнал*, 6. 357–361.
12. Черненко С.М. (2012). Роль і проблеми розвитку молодіжного підприємництва в регіональних інноваційних системах. *Вісник Хмельницького національного університету*, 4. Т. 3. 113–118.
13. Юр'єва С.Ю., Шкурупій К.В. (2021). Молодіжне підприємництво: вплив на розвиток регіону у контексті створення бізнес-спільнот. *Eprints.kname.edu.ua*. URL: https://eprints.kname.edu.ua/57792/1/%D0%A1%D0%91%D0%9E%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%9A%20%D0%B8%D1%82%D0%BE%D0%B3_2021-70-73.pdf (дата звернення 30.05.2023).

14. МОЛОДІЖНИЙ ЦЕНТР. Тернопіль (2023). *Molod.te.ua*. URL: <https://molod.te.ua/about/mission.html> (дата звернення 02.06.2023).
15. 68 ефективних дій від Бізнес-молодість Україна (2017). *ARR.ks.ua*. URL: <https://www.arr.ks.ua/wp-content/uploads/2017/10/68-effektivnyh-dejstvij-ВМ-2015.pdf> (дата звернення 5.06.2023).
16. Соціальне молодіжне підприємництво (2023). *Horoshihv-rada.gov.ua*, від 2.01.2023. URL: <https://horoshihv-rada.gov.ua/news/1672655073/> (дата звернення 29.05.2023).
17. Круглий стіл “Молодіжне підприємництво в умовах воєнного стану та відновлення економіки України у повоєнний час” (2022). *Modastil*. URL: <https://modastil.com.ua/events/круглий-стіл-молодіжне-підприємництво/> (дата звернення 28.05.2023).
18. На Львівщині започаткують масштабний проєкт із розвитку молодіжного підприємництва (2022). *Mon.gov.ua*, від 9.12.2022. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/na-lvivshini-zapochatkuyut-masshtabnij-proyekt-iz-rozvitku-molodizhnogo-pidpriyemnictva> (дата звернення 5.06.2023).
19. Підтримувати кар’єрне консультування та молодіжне підприємництво: внесок Європейського Союзу у розвиток державної молодіжної політики (2023). *Mms.gov.ua*, від 11.04.2023. URL: <https://mms.gov.ua/news/pidtrymuvaty-karierne-konsultuvannia-ta-molodizhne-pidpriyemnytstvo-vnesok-ievropeiskoho-soiuzu-u-rozvytok-derzhavnoi-molodizhnoi-polityky> (дата звернення 22.05.2023).
20. Молодіжне підприємництво – перспективний шанс для молодих спеціалістів (2023). *Allref.com.ua*. URL: https://allref.com.ua/uk/skachaty/Molodijne_pidpriyemnictvo_-_perspektivniiy_shans_dlya_molodih_specialistiv (дата звернення 1.06.2023).
21. Про основні засади молодіжної політики: Закон України від 27 квітня 2021 р. № 414-IX. Верховна Рада України. 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#n356> (дата звернення 7.06.2023).

Kateryna M. Kraus

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Borys Grinchenko Kyiv University,
Kyiv, Ukraine
ORCID ID: 0000-0003-4910-8330
e-mail: k.kraus@kubg.edu.ua

Nataliia M. Kraus

Doctor of Economics Sciences, Professor,
Borys Grinchenko Kyiv University,
Kyiv, Ukraine
ORCID ID: 0000-0001-8610-3980
e-mail: n.kraus@kubg.edu.ua

Valerii L. Osetskyi

Doctor of Economics Sciences, Professor,
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Kyiv, Ukraine
ORCID ID: 0000-0001-5104-1070
e-mail: val_osetskyi@ukr.net

YOUTH ENTREPRENEURSHIP AND THE POLICY OF YOUTH SUPPORT IN THE CONDITIONS OF MARITAL STATE

Abstract. The article reveals the characteristic features of youth entrepreneurship and youth support policy under martial law. The tools, ways and measures of encouraging the formation of youth entrepreneurship in Ukraine are indicated; the institutional aspect of the formation of youth entrepreneurship is indicated. It is noted that youth entrepreneurship is an element of increasing the level of employment among young people and the creation of new small businesses and additional jobs, and this entrepreneurship can be considered as a key to the economic recovery of post-war Ukraine. The authors pointed out the obstacles and challenges in the formation of youth entrepreneurship in the conditions of war. The peculiarities of proactive support for the development of youth entrepreneurship with the participation of state institutions and public organizations were analyzed and studied. The authors presented the matrix structure of youth entrepreneurship under martial law. Thus, among the advantages and opportunities open to young people, the following are indicated: high innovative activity, filling the budget, increasing youth employment, popularization of economic and social innovations, employment of graduates of higher education institutions, a high level of opportunities to systematically update their entrepreneurial knowledge and skills in accordance with modern requirements.

In the article, the authors draw attention to the fact that youth entrepreneurship should be in the center of attention of all government institutions, because it is this entrepreneurship that forms the middle class of business, provides youth with jobs and lays the foundations of socio-economic stability. It is noted that the development of a youth enterprise can undoubtedly become a platform for the innovative and digital development of towns, cities and the country. The opinion was expressed that in the post-war period, all state institutions should continue to actively cooperate with each other and public organizations, in particular, in terms of improving the quality of education, effective employment, further promoting the ideas of young people, supporting young talents, improving qualifications, professional retraining of young people as needed.

Key words: youth entrepreneurship, development of youth support policy, youth, formal employment, employability, work with projects, support measures, business initiatives.

REFERENCES

1. Romanska, O., Romanenko, I. (2017), "Youth entrepreneurship – realities and prospects", Platforma-msb, January 24, 2017, available at: <https://platforma-msb.org/molodizhne-pidpryemnytstvo-realiyi-ta-perspektyvy/> (assessed 04 June 2023). (in Ukrainian)
2. Davyduyk, L.P., Shkvarko, A.O. (2019), "Youth entrepreneurship as a progressive force of the country's development", Market infrastructure, vol. 37, 37–42. (in Ukrainian)
3. Kraus, K.M., Kraus, N.M., Golubka, S.M. (2022), "The formation of Work 4.0 in the conditions of digitalization and the application of artificial intelligence", *European Scientific Journal of Economic and Financial*

Innovations, no. 2(10), 19-31, available at: <https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/159/137> (assessed 03 June 2023). <https://doi.org/10.32750/2022-0202>. (in Ukrainian)

4. Dumanska, I.Yu. (2013), “Youth innovative entrepreneurship as a national doctrine of economic modernization”, *Bulletin of the Khmelnytskyi National University*, no. 4, T. 2, 194–201. (in Ukrainian)

5. Smyrychynskiy, V.V., Dmytrash, O.P. (2020), “Organizational problems of youth entrepreneurship in the system of state contractual relations”, *Economy and the state*, no. 12, 27–29. (in Ukrainian)

6. Kaplina, A.I. (2020), “Youth entrepreneurship: problems and ways to solve them”, *Efficient economy*, no. 11, 1–5. (in Ukrainian)

7. Kraus, K., Kraus, N. (2023), “The nature of digital transformation. Energy of the economy. How to feel, understand and use it”: Scientific monograph. Riga, Latvia: “Baltija Publishing”. 280 p., available at: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/book/309> (assessed 03 June 2023). DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-287-6>. (in English)

8. Kraus, K.M., Kraus, N.M., Manzhura, O.V. (2021), “Teaching digital entrepreneurship in the conditions of virtual mobility: tasks, methods, advantages”, *Market infrastructure*, Vol. 51, 3–8, available at: http://www.market-infr.od.ua/journals/2021/51_2021_ukr/3.pdf (assessed 04 June 2023). DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastruct51-1>. (in Ukrainian)

9. Kraus, K.M., Kraus, N.M., Marchenko, O.V. (2021), “Peculiarities of training students of economic education in digital entrepreneurship at an innovative university”, *Efficient economy*, no. 1, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8509> (assessed 31 January 2023). DOI: 10.32702/2307-2105-2021.1.9. (in Ukrainian)

10. Kraus, K., Kraus, N., Osetskiy, V. (2021), “Society 5.0 based on the development of an innovative university and digital entrepreneurship”, *Economy and society*, no. 28, available at: <http://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/504/482> (assessed 31 January 2023). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-28-37>. (in Ukrainian)

11. Cherevko, K.Yu. (2019), “Youth entrepreneurship in the context of the legislation of Ukraine”, *Legal scientific electronic journal*, no. 6, 357–361. (in Ukrainian)

12. Chernenko, S.M. (2012), “The role and problems of youth entrepreneurship development in regional innovation systems”, *Bulletin of the Khmelnytskyi National University*, no. 4, T. 3, 113–118. (in Ukrainian)

13. Yurieva, S.Yu., Shkurupii, K.V. (2021), “Youth entrepreneurship: influence on the development of the region in the context of the creation of business communities”, *Eprints.kname.edu.ua*, available at: https://eprints.kname.edu.ua/57792/1/%D0%A1%D0%91%D0%9E%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%9A%20%D0%B8%D1%82%D0%BE%D0%B3_2021-70-73.pdf (assessed 30 May 2023). (in Ukrainian)

14. “YOUTH CENTER. Ternopil” (2023), *Molod.te.ua*, available at: <https://molod.te.ua/about/mission.html> (assessed 02 June 2023). (in Ukrainian)

15. “68 effective actions from Business Youth Ukraine” (2017), *ARR.ks.ua*, available at: <https://www.arr.ks.ua/wp-content/uploads/2017/10/68-effektyvnyh-dejstvuj-BM-2015.pdf> (assessed 5 June 2023). (in Ukrainian)

16. “Social youth entrepreneurship” (2023), *Horoshihv-rada.gov.ua*, 2 January 2023, available at: <https://horoshihv-rada.gov.ua/news/1672655073/> (assessed 29 May 2023). (in Ukrainian)

17. Round table “Youth entrepreneurship in the conditions of martial law and recovery of the economy of Ukraine in the post-war period” (2022), *Modastil*, available at: <https://modastil.com.ua/events/круглий-стіл-молодіжне-підприємництв/> (assessed 28 May 2023). (in Ukrainian)

18. “A large-scale project on the development of youth entrepreneurship will be launched in the Lviv Region” (2022), *Mon.gov.ua*, 9 December 2022, available at: <https://mon.gov.ua/ua/news/na-lvivshini-zapochatkuyut-masshtabnij-proyekt-iz-rozvitku-molodizhnogo-pidpriemnictva> (assessed 5 June 2023). (in Ukrainian)

19. “Supporting career counseling and youth entrepreneurship: the contribution of the European Union to the development of state youth policy” (2023), *Mms.gov.ua*, 11 April 2023, available at: <https://mms.gov.ua/news/pidtrymuvaty-karierne-konsultuvannia-ta-molodizhne-pidpriemnytstvo-vnesok-ievropeiskoho-soiuzu-u-rozvytok-derzhavnoi-molodizhnoi-polityky> (assessed 22 May 2023). (in Ukrainian)

20. “Youth entrepreneurship is a promising chance for young professionals” (2023), *Allref.com.ua*, available at: https://allref.com.ua/uk/skachaty/Molodijne_pidpriemnictvo_-_perspektivnii_shans_dlya_molodih_specialistiv (assessed 1 June 2023). (in Ukrainian)

21. About the main principles of youth policy: Law of Ukraine dated April 27, 2021. № 414-IX, Verkhovna Rada of Ukraine, 2021, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#n356> (assessed 7 June 2023). (in Ukrainian)

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.